

IV. Література XX ст.

Тема 27. Юрій Яновський (1902 — 1954)

Юрій Яновський - український письменник, представник неоромантичної течії в літературі.

Автор великої кількості новел, оповідань, поезій, чотирьох романів, семи п'єс, повісті, кіносценаріїв, публіцистичних творів.

Найвідоміші твори: «Вершники», «Чотири шаблі», «Майстер корабля», «Мамутові бивні» тощо.

Особливості творчості:

- романтизм у сприйнятті навколишнього світу, безмежного, загадкового, мінливого;
- відсутність шаблонності у творенні змісту, форми художнього твору, відхилення усталених схем, трафаретів, банальних підходів;
- відхід від народно-просвітницьких традицій, певна прихильність до ідей футуризму, пошук нових шляхів розвитку української літератури;
- висока духовність, пріоритет загальнолюдського, християнського.

«Вершники» (1935)

Жанр: роман у новелах.

Новели: «Подвійне коло», «Шаланда в морі», «Лист у вічність», «Дитинство», «Чубенко - командир полку», «Батальйон Шведа» та ін., які в сукупності передають панораму періоду громадянської війни.

Особливості роману:

- роман скомпонований із самостійних розділів - восьми новел;
- відсутність хронологічної послідовності у розгортанні подій;
- використання кінематографічного прийому «напливу», поетичних рефренів, ліричних відступів;
- має ознаки героїчної пісні, думи, новели («Вершники» — новаторське продовження традицій народних дум);
- виняткових героїв автор показує у виняткових обставинах;
- поєднання новел головною авторською настановою: показати через внутрішній світ героїв історичну необхідність перетворення земної світобудови;
- головний мотив - розпад людського роду, що почався з революцією;

- викриття більшовицької ідеології, яка пропагує класову боротьбу;
- відтворені ситуації драматизму (братовбивча війна, порушення батькового принципу «Тому роду нема переводу, в котрому браття милують згоду») тощо.

Особливості новели «Подвійне коло»:

- новела має типові риси драматичного твору: єдність місця, часу, дії (усі події відбуваються протягом одного дня в степу під Компаніївкою);
- фрагменти громадянської війни підкреслені тим, що по різні боки барикад стоять рідні брати (Оверко Половець - петлюрівець, Андрій - денікінець, Опанас, Сашко - махновці, Іван - більшовик) - різні ідеології;
- умовна присутність батьків (на 1-му плані - битви братів, на задньому - те, що про це думають батьки);
- велика увага приділена погоді, яка реагує на злочини (автор натякає: Бог гнівається за кровопролиття, порушення моральних законів);
- автор не зосереджує уваги на ході баталій: Яновського цікавить результат битви і словесна дуель між братами тощо.

Роман у новелах - складний за побудовою і великий за розміром епічний прозовий твір, у якому широко охоплені життєві події певної епохи; складається з окремих новел, об'єднаних спільним задумом.

Стислий переказ новели «Подвійне коло»

У першій новелі «Подвійне коло» розкрито складне життя роду Половців, які жорстоко і непримиренно роз'єднані подіями громадянської війни. У кривавому бою сходяться брати. _

«Був серпень 1919 р. Загоном добровольчої армії генерала Антона Денікіна командував Половець Андрій. Купу кінного козацтва головного отамана Симона Петлюри вів Половець Оверко». Так сталося, що в цьому бою перемогу одержав Оверко. Поранений Андрій опинився в полоні у брата. Чи ворухнеться у серцях братів щось живе?

Здається, так. Ось Оверко питає в Андрія, що йому згадується. У них спільне життя, спільні спогади, спільні батьки... Хіба цього замало? Андрій нагадує Оверкові батькові слова: «Тому роду не буде переводу, в котрому браття милують згоду». Чи зглянувся брат на брата? Ні. З погордою відповів брат братові: «Рід - це основа, а найперше - держава, а коли ти на державу важиш, тоді хай рід плаче, тоді брат брата зарубає, он як!» «Нічого, - втішається Оверко, - рід переведеться, держава стоятиме». І вбиває брата, не слухаючи ані його благань, ані його проклять. А в степу, десть далеко, біля моря стоїть їхній батько і з теплою згадує синів. Не знає він, що десть серед простору вже лежить неживий син Андрій, а в смертельному двобої зішлись інші його сини -- Оверко та Сашко з Панасом. Махновець Панас зупиняє чотирнадцятирічного Сашка, що хотів був добити пораненого Оверка. То, може, цього разу вбивства не станеться? Оверко нагадує братам слова батька про згоду. Але і в Панаса свої міркування: «...рід у державу вростає, в закон та обмеження, а ми анархію несем на плечах, нащо нам рід, коли не треба держави, не треба родини, а вільне співжиття?» «Проклинаю тебе», - гукнув Оверко, повторюючи слова недавно вбитого ним брата Андрія. Не зглянувся Панас. Єдине, на що спромігся, - обом братам яму викопав. «По обличчю Панаса Половця бігли дощові краплі, збоку здавалося, що він слізно плаче коло готової могили, у всього загону текли дощові сльози, це була страшна річ, щоб отак

плакав гірко цілий військовий загін, а дощ на вгавав». То, здавалося, сама природа, сам Бог плакав над тією гіркою могилою, бо не було справжніх сліз у людей. Аж тут де не взявся загін інтернаціонального полку на чолі з Іваном Половцем. І ролі помінялися знов. Знову перед Іваном стоять полонені брати Панас та Сашко, а Іван їм промовляє, що «скрізь по степах судяться зараз дві правди: правда багатих і правда бідних». Він виголошує славу радянській владі і Червоній армії, він вважає, що правда тільки на його боці. «Панас не чекав собі милості, він бачив, як загинули його вояки, що їх він збирав як зерно до зерна, а інші з них стали не його. У нього промайнуло в голові дитинство і дитячі роки на шаланді, і нічні влови, і запах матеріної одежі, неосяжний простір моря». Згадав тоді Панас батькові слова про згоду, та пізно й марно. Сильніша виявилась «правда» Івана. «От і бачиш сам, що рід розпадається, а клас стоїть, і весь світ за нас, і Карл Маркс». Панас проклинає брата і, вихопивши браунінга з-під френча, пускає собі в рот кулю. Так Іван Половець втратив трьох братів. «Одного роду, - сказав [комісар] Герт, - та не одного з тобою класу». Такий категоричний підсумок ніби обрубуює усякі роздуми над подіями. А замислитися є над чим. Ю. Яновський емоційно переконливо зображує трагічну суть громадянської війни - розпад родини, розпад нормальних людських стосунків між тими, хто є народом, родиною. Чого варта будь-яка «правда», якщо в основі її лежить право на вбивство заради ідей — ось у чому гуманістична ідея цієї новели. Ціна великих соціалістичних перемог - чи не завелика для нашого народу, для нації?

Стислий переказ новели «Шаланда в морі»

Віє степом вітер-трамонтан. Насувався шторм. А на березі стояла стара Половчиха. Вона вирядила у море свого чоловіка Мусія і тепер виглядала його, а серце її калатало так, що ладне було вискочити з грудей. Море зажерливо ревло, схопивши її чоловіка, і вона подумки благала: «Ой, подми, вітре-трамонтане, оджени в море негоду та оджсни й тумани, а я стоятиму тут самотня до краю, і хоч би з мене дерево стало, то я б усіма вітами над морем махала й листям би шуміла».

Здавалось, цілі віки минули, віки чекання, поки з'явилася шаланда в морі, що ледве виднілася серед хвиль. Часом вона надовго ховалася за водяними горбами, потім з'являлася і знову впірнала, мов у безодню. Шаланда боролася з морем. У ній був Мусій Половець з якимсь чоловіком. Вони з усіх сил добивалися до берега, па якому зібралася вся артіль, з селища прибігли діти. Вони переживали, та нічим не могли допомогти у таку негоду. І от нарешті шаланда наблизилася, і Половчиха побачила, як зламалося весло, як шаланду перекинуло хвилею і на поверхні показалася лише одна голова. Шаланда блукала догори кілем, а хтось плив наввимашки до берега крижаним морем. Йому на допомогу кинулися рибалки. І от на берег нарешті вилізли стомлені люди і серед них — чуло людина, що була на шаланді разом із Мусієм. Половчиха впізнала Чубенка. «Товариші, — сказав Чубепко через силу, — я плачу за героєм революції, що визволив мене з французької плавучої тюрми». І всі пішли від моря. Лише стара Половчиха залишилася стояти на березі. Душа її скам'яніла. Там загинув її чоловік. Думки її поринули в ті далекі щасливі роки, коли вони побралися, коли народилися їхні сини. Кожен із них був їй рідним і згадувався чимось своїм. Давно нічого про них не чула Половчиха. «Тільки Іван працює на заводі і робить революцію...»

Самотньо стояла жінка наодинці зі своїми думами. Та ось їй здалося, що шаланда ніби наблизилась до берега. Жінка подумала, що треба б почекати, може, шаланду приб'є до берега, то треба витягти її. Без неї риби не наловиш. Вона спустилася до моря, по коліна зайшла у воду і тільки тоді побачила за шаландою якесь чорне лахміття. «Ну що ж, - подумала вона, - буде хоч над чим потужити». Не кожній дружині рибалки випадало таке. Гинули чоловіки в морі. Та нараз вона почула стомлений голос її чоловіка...

Мусій розповів їй, як хотів врятувати шаланду, тому й сховався під кілем, щоб Чубепко сам плив до берега. А той усе пірнав та гукав, а потім і справді поплав до берега. Вони удвох з дружиною витягли під крижаним вітром шаланду, як робили усе життя - удвох. Берег був порожній. «І подружжя Половців

пішло до домівки. Вони йшли, преніжно обнявшись, їм у вічі дмухав трамонтан, позаду калатало море, вони йшли впевнено і дружно, як ходили ціле життя».